# ВИНАЙДЕНИЙ РУКОПИС ПРО РУСЬКИЙ КРАЙ

## Переднє слово

Недавно тому увінчалася праця філологів величавим успіхом: винайдено древній римський рукопис, котрий — безспірно — розповідає про наш край. Без сумніву, рукописів подібного змісту мусило бути більше, та вони, мабуть, погинули всі через те, що новітні народи не розуміли їх і мали ті дивовижні фантазії, котрими й на'ш рукопис грішить, за щось не гідного передання пам'яті нащадків.

Наш рукопис, котрий ми недостойною рукою зважилися на руський язик перевести, має в собі також багато таких фантазій, однако ж, попри те, подає деякі прикмети нашого краю й народу, з чого можна заключати, якою великою культурою дихала в ті давні часи наша рідна сторона.

Не все далося дослівно перевести; а слова тиБэкиБ, раппиэ, рорріїБ ЛИШИЛИ ми зовсім не переведені, через те що не могли поняти значення їх.

## Перевід

Десь там далеко-далеко на півночі, за лісами, за горами й за скалами, є країна, для своїх же жителів ворожа.

Ні виноград, ні дерево оливне там не прозябає. Ріки й озера покриті через більшу часть року сивим мертвим льодом. Ліси та й луги не оживлені співом різноперих птиць і гамором звірів. Стоять ті ліси понурі й недоступні; дерева їх позагортані в грубі кори; земля їх вислана зів'ялим листям; проживають у них дикі воли, що живляться тим листям.

А котра звірина або котра птаха заженеться, необачна, від нас в ту країну, то, поражена безнадійним овидом тої країни,— зострахи тікає назад до нас.

Отже, проте, жиють там люди, що їх, мабуть, воєнне ремесло абощо в давні часи туди загнало, та й вони не могли потрапити назад між люди. Не мають вони багато втіхи, бо природа надто вже неприязна: голубе небо не розвеселяє серця тих людей, а бог Аполлон їздить своєю колісницею понад густі чорні хмари, що пожирають сонячні промені.

Та боги винагородили жителям тої країни непривітне життя в інший спосіб. Дали їм мудру й робочу скотину, що працює сама без погону. Ця скотина зветься мус-сікус. '

Подорожники, котрі величаються, що були в тих краях, розказують про муссікусів чудні речі, що їм і повірити годі. Отже ми чули на власні вуха від одного (впро-чім, дуже достовірного) оповідача, як він клявся на все найсвятіше, оповідаючи чудні й дивовижні речі про тих муссікусів. Чи раз доводилося нам і нашим товаришам та й приятелям чути оповідання високопоставлених осіб, котрих воєнне ремесло аж у тії краї загнало. Оповідачі часто один за одного нічого не знали, оповідання ж їх у найменших майже дрібницях годилися. Нам взагалі не довелося почути суперечностей в оповіданнях об тих муссікусах.

Ті муссікуси з обличчя дуже ніби схожі на людей: вони ніби й справляють собі одіж, і ходять у ній, будують навіть собі хати. Що більше, муссікуси ті ніби й говорити знають і називають людей ^іаннус аболюпдус.

Одначе хоть не можна сумніватися, що Юпітер усякий скот обдарував бесідою, то не можна і йняти віри, щоби скотську бесіду розумів чоловік. Отже ж оповідачі, звіщаючи про це, клялися страшними клятьбами, що воно правда.

Розповідають дальше, що ці муссікуси приносять людям велику прислугу — більшу, як нам коні або воли, або мули, або осли. Тільки м'яса з тих муссікусів не їдять: кажуть, що дуже тверде й несмаковите.

Ці муссікуси ніби орють, і сіють, і збирають збіжжя, а зібране віддають людям, собі ж нічого не лишають, як хіба тілько, щоби жити; більше ніколи, менше дуже часто.

Ці муссікуси жиють ніби посполу з кіньми, волами й вівцями та й дбають також про них більше, як про себе. Бо збіжжя те, що не дадуть людям, то дають коням, або волам, або вівцям, собі ж нічого не лишають, як хіба тілько, щоби жити; більше ніколи, менше дуже часто.

Через то ці муссікуси запрацьовуються на смерть, і смерть завсіди находить їх при роботі.

ррирівнюють їх пильність до бджолячої або муравли-ноь Та тут тільки є та різниця, що бджола або мурашка боронить чоловікові відбирати собі своє добро, муссі-куй же сам охотно віддає все своє чоловікові, собі ж нічого не лишає, як хіба тілько, щоби жити; більше ніколи, менше дуже часто.

Отож чоловік нічим не журиться, бо муссікус усе для нь<з>го приготує: і збіжжя, і молоко, і м'ясо, і воли, і коні, і вівці. Сам усе з власної волі віддає і тим лишень живе, щоби чоловікові помогти.

Досвіта — ще в нас і.птаха не встає — муссікус же схоплюється, будить коні, воли й вівці, щоб ураз іще до сходу сонця добре наробитися. Кажуть, що муссікус роботою тільки й жиє та й що, якби його спер від роботи, так він би помер на безробіття.

Муссікуси ховаються парами. Самець і самиця звивають собі кубелечко та й будують мешкання для коней, волів і овець. Будують то б задля себе з соломи і з глини низькі й тісні мешкання, для коней же,

волів і овець просторі будівлі з дерева. Така би то ніби ласкава й добросердна скотина той муссікус.

Єсть у тім краю один місяць у році, в котрім не можна працювати, одно тому, що дуже короткі дні, а друге тому, що спадають великі сніги.

Під цю би то пору паруються муссікуси й плодяться. Самиця не висідає молодих з яєць, але родить їх живими, найчастіше лиш по одному, однако ж, трапляється, що самиця родить по двоє або й по троє молодих.

Молоді, як тільки беруться ходити, оказують велику охоту до роботи. Зате мають уроджений жах перед чоловіком. Доста тільки, щоби чоловік показався, так молоді підносять великий крик, плачуть, голосять і, трясучися, тікають урозтіч на всі боки. За роботу беруться молоді, як тільки трохи підростуть, і багато їх іще замолоду вмирає з тяжкої праці.

Живиться ж муссікус недоїдками. Віддає іменно все збіжжя людям, волам, коням і вівцям, а собі лишає самий послід. Послід той мочить би то в воді, або квасить, або навіть і варить,— бо й з вогнем би то вміє обходитися,— і так споживає. їсти — їсть, однако ж, перед сходом сонця або по заході, бо дниною через роботу не має коли їсти.

Кажуть, що ніби муссікуси й гроші заробляють: така-

то понятна скотина. Іменно продають вони буцім ті зем-леплоди людям, що лишають собі до життя. Продають буцім також людям ту домашню скотину, своїх товаришів, що помагають їм у тяжкій роботі. Отож відривають собі та й своїм молодим поживу від рота,— самі ж страшенно голодують,— і міняють ту поживу й своїх робу-чих товаришів у людей на гроші, бо ніби дуже люблять коштовний і блискучий метал, наче сорока або крук.

Ті гроші, однако ж, по якімсь часі вертають назад людям. Та на це мусять люди вживати всіляких дивних і хитрих способів. Ми чули лишень про три такі способи (а є їх ніби більше) та й дивувалися дивним дивом, слухаючи про них, і годі нам було повірити цьому, хоть як оповідачі впевняли нас, що це правда. Перший спосіб такий:

Люди передають муссікусам маленьку карточку папі-руса (в котрім, мабуть, є таємна сила), тоді всі муссіку-си, несучи гроші в кулаках, сходяться і, плачучи, репетуючи й дрижачи, віддають коштовний і блискучий метал людям на вжиток. Цей спосіб зветься адміністрація. Другий спосіб такий:

Люди витискають із збіжжя муссікуса руками ж мус-сікуса дивне пійло, заправляють його пекучими зелами, сіркою й солею так, що пійло те дістає дуже пекучий і палючий смак. Муссікус буцімто віддає за те пійло свої гроші людям. Або знов, коли муссікус, віддавши все збіжжя людям, голодує, тоді люди подають йому всілякі відпадки, беручи за те в нього гроші. Цей спосіб називається індустріями торговля. Третій спосіб такий: — Люди будують "по оселях муссікусів руками ж таки муссікусів великі будівлі та вішають усередині всілякі блискучі предмети зо скла, нерідко також і з срібла, золота, міді й заліза, запалюють там свічки, дзвонять у великі дзвони, на голос котрих збігаються муссікуси часто з дуже великих віддалень, біжать на голову, задихані скорим бігом, і по дорогах тручаються, б'ються й калічаться, бо кождий хоче перший убігти до тої великої будівлі. У тих будівлях люди вбирають на себе маски, виправляють усілякі дивні скоки, викрикують цілу купу незрозумілих слів і дзвонять при тім раз у маленькі, то знов у великі дзвони. Цеї штуки навчилися, мабуть, тамошні люди від греків, у котрих — як звісно — театральне мистецтво високо стоїть. Муссікуси на вид такої акції так страшенно забуваються, що тратять притомність і мимохіть наслідують голос і рухи актора. До таких отуманених муссікусів підходять люди та й відбирають від них усі гроші. Цей спосіб зветься культура*

Ще чудніші дива розповідають про тих муссікусів так, що, слухаючи, не хочеться своїм вухам вірити. Ось ми тут перекажемо все, що тямимо:

Люди буцімто приучують цих муссікусів і до воєнного ремесла. І муссікуси б то настільки мають розвинений змисл нюху, що пізнають по запаху, котрий свій чоловік, а котрий неприятель. Муссікуси сповняють ніби службу рядових вояків, а люди — сотників і вождів. Ці муссікуси ніби дуже мужественно борються, сміло нападають на неприятеля, незважаючи ні на біль, ні на чорну смерть, і радше гинуть від неприятельської зброї, ніж би мали в соромлячий спосіб піддатися або втікати. Люди беруть муссікусів до війська в дуже дивний спосіб.

Висилають до їх осель кілька карток червоного папі-руса (в котрім, мабуть, також є таємна сила притягає-ма). На це сходяться всі муссікуси, вибирають уже дорослих молодих самців, здирають із них одежу та й, голих, окривавлених і розхристаних, відводять силоміць до людей. При тім усі муссікуси з цілої оселі підносять страшенний, серцероздираючий рев, і скажений плач, і нарікання. Голосіння їх розлягається на кілька миль навкруги. Достоту, начеб на них найшла страшну смерть розносяча заразлива пошесть, або начеб усі були смертельно ранені: таке голосіння підносять! Самці й самиці з розпуки б'ють головами до дерев і до каміння, рвуть на собі волосся й одіж, отже-таки, проте, однако супроводжають силоміццю молодих самців, голих, дрижачих із переляку, поміж вояків, щоби вони своїм здоров'ям і життям боронили людей.

Будуче покоління! Наші нащадки! Он скільки звісток про те чудо, тих муссікусів, задержала для вас слаба наша пам'ять!

Чи все воно правда, що розповідають про тих муссікусів, годі знати. Одначе ми думаємо, що, може, й не все, але ж таки багато є тут правди. Коли можуть бути кентаври, сирени й прочі чудовища, то чом же б і таким муссікусам не бути десь на світі? Адже ж боги не тільки добре й красне сотворили, але сотворили також усяку дивну й страшну погань. А хто ж годен збагнути далеко

й глибоко сягаючі замисли богів?! Не один чудується, чому це або те так є, а воно в богів найзвичайніша річ.

Дехто думає, що муссікуси — це також люди. Одначе цьому не може бути правда. Невже ж може бути, щоб Людина людину ж, себто брат брата (бо всі ми браття), зважилася так оскорбляти й понижати? Щоб людина людині ж робила таку пакість? А з другого ж боку, чи може бути, щоби людина дала над собою так знущатися та й не скинула з себе ганьблячого ярма?! Адже всім нам відома древня історія нашої імперії, який бунт і яку різню справили невільники, коли стало їм тісніше жити.

Справді, коли муссікус чоловік, за кого ж нам мати тамошніх людей, що ніби муссікуси кличуть їх панйус або поппус? Або де ж це може бути, щоби чоловік допускався такого звірства й так зневажав свого ж брата. Дійсно — наколи муссікуси люди, так тамошніх людей уважати б нам хіба за скажених вовків!

А вже ж боги не коїли би людям такого лиха та й не поганили б так людської породи.